
¹ **Ryhor (Grzegorz) Szurma** – dyrygent chóru, folklorysta, działacz społeczny. Ur. 20.01.1892 r. we wsi Szakuny w pow. prużańskim. Aktywnie włączył się do ruchu białoruskiego w 1922 r., działał w Białoruskim Komitecie Wyborczym. Potem był nauczycielem śpiewu w Wileńskim Gimnazjum Białoruskim, wychowawcą w internacie Gimnazjum. Społecznie pracował w Towarzystwie Szkoły Białoruskiej. Wydawał zbiory pieśni białoruskich. Stworzył i kierował dwoma chórami w Wilnie: uczniowskim przy Gimnazjum i przy Białoruskim Związku Akademickim. Dwukrotnie był aresztowany przez władze polskie. Po wojnie mieszkał w BSR, przejawiał dużą aktywność społeczną i zawodową. Zmarł 23.03.1978 r.

² **Paulina Miadziołka** – działaczka społeczna, artystka, nauczycielka. Ur. 24.09.1893 r. w Budstawiu. Związała się z ruchem białoruskim w 1909 r. w Wilnie, gdzie ukończyła gimnazjum dla dziewcząt. Wykształcenie wyższe uzyskała w Petersburgu. Była organizatorką i nauczycielką szkół białoruskich w l. 1917-1920, bardzo aktywna na niwie politycznej i społecznej. Za swoją działalność była aresztowana przez władze polskie i łotewskie. W 1925 r. przeniosła się z Łotwy do BSR. W 1930 r. została aresztowana i wysłana poza granice Białorusi. W 1947 r. wróciła do rodzinnego Budstawia, pracowała jako nauczycielka. Zmarła 13.02.1974 r.

³ **Edward Budźka** – działacz społeczny, poeta, publicysta. Ur. 22.03.1882 r. w Budstawiu. Od 1906 r. stale publikował w „Naszej Niwie”. W 1918 r. był jednym z organizatorów Gimnazjum Białoruskiego w Budstawiu. W czasie okupacji niemieckiej pracował jako nauczyciel w Mińsku i Baranowiczach. Aktywnie uczestniczył w życiu białoruskim na emigracji. Zmarł 14.08.1958 r. w USA.

⁴ **Wileńskie Gimnazjum Białoruskie** – jedna z pierwszych białoruskich szkół średnich. Jego organizatorem był Iwan Łuckiewicz. Regularne zajęcia w szkole rozpoczęły się 1 lutego 1919 r. Mimo rozmaitych przeszkód ze strony różnych władz – przede wszystkim polskich i sowieckich – szkoła wykształciła większość inteligencji białoruskiej II Rzeczypospolitej. Kilka razy zmieniana była jej siedziba i prawny status edukacyjny. Istniała do

czerwca 1944 r. Od kilku lat kontynuatorką jej tradycji jest Białoruska Średnia Szkoła im. Franciszka Skaryny w Wilnie.

⁵ **Natalia Bencleben** – nauczycielka języka niemieckiego w Wileńskim Gimnazjum Białoruskim. Przed II wojną światową mieszkała w Wilnie na ul. Antokolskiej

⁶ **Aleksander Michalewicz** – prawnik, nauczyciel łaciny i języka niemieckiego w Wileńskim Gimnazjum Białoruskim. Przez pewien czas był jego dyrektorem. W czasie okupacji niemieckiej przyjął stan duchowny, był proboszczem jednej z parafii prawosławnych w Zachodniej Białorusi. Pochowany na cmentarzu prawosławnym św. Eufrozyny w Wilnie. Wspominany jest jako dobry pedagog o zdolnościach artystycznych (występował w przedstawieniach gimnazjalnych).

⁷ **Alona Sakałowa-Lekand** – wieloletnia nauczycielka (1919-1944) języka białoruskiego w Wileńskim Gimnazjum Białoruskim. Ur. w 1891 roku. Jedna z pionierów szkolnictwa białoruskiego i inicjatorów powołania WGB. Do aresztowania w 1944 r. mieszkała w Wilnie przy ul. Ostrobramskiej 8. Lubiana przez uczniów i nauczycieli. Jej syn był uczniem Wileńskiego Gimnazjum Białoruskiego (w czasie okupacji niemieckiej współpracował z Radosławem Ostrowskim). Po 1944 r. represjonowana w łagrze. W połowie lat pięćdziesiątych wróciła do Wilna. Zmarła 12.03.1960 roku. Pochowana na cmentarzu prawosławnym św. Eufrozyny w Wilnie.

⁸ **Adolfowa** – nauczycielka geografii w Wileńskim Gimnazjum Białoruskim.

⁹ **Krzemieniowa** – nauczycielka języka polskiego w Wileńskim Gimnazjum Białoruskim.

¹⁰ **Radosław Ostrowski** – działacz społeczny, nauczyciel. Ur. 6.11.1887 r. w folwarku Zapole w pow. słuckim. Organizator Białoruskiego Gimnazjum Słuckiego. W l. 1924-1936 był dyrektorem Wileńskiego Gimnazjum Białoruskiego, od 1928 r. do 1936 r. propagował ideę współpracy z sanacją. Od października 1941 r. był burmistrzem w Smoleńsku, Briańsku, Mohylewie. W styczniu 1943 r. został prezydentem Białoruskiej Centralnej Rady. Od 1956r. mieszkał w USA. Był głównym ideologiem nurtu „becerowski” białoruskiej emigracji politycznej. Zmarł 17.10.1976 r.

¹¹ **Halina (Hala) Szwed** – uczennica Wileńskiego Gimnazjum Białoruskiego. Ur. w 1914 r. w Wilnie. W 1936 r. wyszła za mąż za ówczesnego nauczyciela WGB Borysa Kita (była jego pierwszą żoną). W końcu czerwca 1941 r. zginęła podczas bombardowania w okolicach Wilna.

¹² **Halina (Hala) Michalewicz** – uczennica Wileńskiego Gimnazjum Białoruskiego. Córka Aleksandra Michalewicza. Po ukończeniu gimnazjum studiowała na Uniwersytecie Wileńskim.

¹³ **Raisa Padabied** – uczennica Wileńskiego Gimnazjum Białoruskiego.

-
- ¹⁴ **Nina Pracharowicz** – uczennica Wileńskiego Gimnazjum Białoruskiego.
- ¹⁵ **Kira Hauryłowicz** – uczennica Wileńskiego Gimnazjum Białoruskiego.
- ¹⁶ **Hanna Karpiuk** – uczennica Wileńskiego Gimnazjum Białoruskiego, studiowała prawo na Uniwersytecie Wileńskim w l. 1934-1939. Po wojnie pracowała jako nauczycielka. Zmarła w Grodnie.
- ¹⁷ **Aleksander (Szura) Żytkiewicz** – uczeń Wileńskiego Gimnazjum Białoruskiego.
- ¹⁸ **Światosław Koŭsz** – działacz społeczno-religijny, pisarz. Ur. 25.12.1916 r. w Riazaniu, gdzie podczas uchoźstwa mieszkali rodzice. Syn duchownego Aleksandra Koŭsza. Absolwent Wileńskiego Gimnazjum Białoruskiego (1934). Studiował na Wydziale Prawa Uniwersytetu Wileńskiego. Członek Białoruskiego Związku Akademickiego. Podczas okupacji niemieckiej był starostą w Kleku. Po wojnie organizował m.in. Gimnazjum Białoruskie i szkołę powszechną w Wattenstad (Niemcy). Od 1949 r. mieszkał w USA. 6.02.1969 r. wyświęcony na kapłana. W 1977 r. został administratorem prawosławnych białoruskich parafii USA i Kanady, które podlegają administracji Patriarchatu Konstantynopolińskiego. Redagował czasopismo prawosławne „Carkoŭny Świetač” (1976-1988). Zmarł 5.11.1997r. w St. River.
- ¹⁹ **Wasil Hruzd** – uczeń Wileńskiego Gimnazjum Białoruskiego. Porzucił naukę i nielegalnie przeszedł do ZSRR, gdzie zginął.
- ²⁰ **Konstanty (Kastuś) Kasiak** – uczeń Wileńskiego Gimnazjum Białoruskiego. Miał szczególne uzdolnienia matematyczne (np. podczas nieobecności swojego profesora Borysa Kita prowadził zajęcia). W czasie okupacji niemieckiej pracował w administracji w Wilejce. Uratował od śmierci m.in. swojego dawnego nauczyciela B. Kita, który był przetrzymywany przez gestapo w więzieniu w Wilejce. Według Józefa Cat-Mackiewicza wskutek donosu Polaków został rozstrzelany przez Niemców w Wołożynie.
- ²¹ **Włodzimierz (Uładźmir) Szawiel** – uczeń Wileńskiego Gimnazjum Białoruskiego, później był studentem Wydziału Prawa Uniwersytetu Wileńskiego. W 1943 r. został komendantem policji Okręgu Mińskiego. Jesienią 1943 r. zginął w niewyjaśnionych okolicznościach. Józef (Jazep) Malecki swoje wspomnienia („Pod znakiem Pogoni”, Toronto 1976) poświęcił m.in. jego pamięci.
- ²² **Cześ i Gierek Miadziołkowie** stryjeczni bracia Anieli Kotkowicz. Przez rok uczyli się w Wileńskim Gimnazjum Białoruskim.
- Cześ Miadziołka** – ur. w 1911 r. Przed wojną pracował jako księgowy w Łuńcu. Po wojnie mieszkał w Polsce. Zmarł w 1995 r. w Długołęce koło Wrocławia.

Gierek Miadziołka – ur. w 1917 r. Ukończył szkołę kolejową w Łunińcu. Po wojnie mieszkał w Polsce, pracował w „Pafawagu” (fabryka wagonów kolejowych) we Wrocławiu. Zmarł we Wrocławiu w 1968 r.

²³ **Czesław Wasilewicz** – uczeń Wileńskiego Gimnazjum Białoruskiego, z Budślawia. W 1939 r. po przyjsciu władzy sowieckiej został aresztowany, zaginął.

²⁴ **Lunia i Irka Budźka** – działaczki społeczne, nauczycielki.

Ludwika Budźka (po mężu Bialenis) – młodsza córka Edwarda Budźki. Absolwentka Wileńskiego Gimnazjum Białoruskiego, Uniwersytetu Wileńskiego (Uniwersytetu Stefana Batorego). W l. 1939-1941 pracowała jako nauczycielka w Budślawiu. Po II wojnie światowej na emigracji. Była nauczycielką w Gimnazjum im. Maksima Bohdanowicza w Watensztacie (Niemcy). W l. 50-tych wyszła za mąż za białoruskiego działacza społecznego Antona Bialenisa. Mieszka w USA. Współpracuje z gazetą „Biefarus”.

Irena Budźka (po mężu Panucewicz) – starsza córka Edwarda Budźki. Ur. w 1910 roku. Absolwentka Wileńskiego Gimnazjum Białoruskiego, Uniwersytetu Wileńskiego (Uniwersytetu Stefana Batorego). Przed II wojną światową wyszła za mąż za Wacława Papucewicza (aktywnego działacza społecznego, nauczyciela; w 1944 r. zmienił nazwisko na Panucewicz). W l. 1939-1941 razem z mężem pracowała jako nauczycielka w Budślawiu. Po II wojnie światowej na emigracji. Była nauczycielką przedmiotów przyrodniczych w Gimnazjum im. Maksima Bohdanowicza w Watensztacie (Niemcy). Od końca lat 40. mieszkała w Chicago (USA). Aktywnie działała w ruchu białoruskim. Zmarła 29.09.2003 r. w Chicago.

²⁵ **Czesław Budźka** – działacz społeczny, nauczyciel. Ur. 29.06.1913 r. w Wilnie. Syn Edwarda Budźki. Ukończył Wileńskie Gimnazjum Białoruskie, Wydział Historyczny Uniwersytetu Wileńskiego (Uniwersytetu Stefana Batorego). Działał w Białoruskim Związku Akademickim. Nie mając możliwości otrzymania pracy w rodzinnych stronach z powodu swojej przynależności narodowej i działalności wyjechał do Warszawy, potem do Kielc. Pracował w spółdzielni „Społem”. W l. 1939-1941 mieszkał w Wilnie, pracował w wydawnictwie. W pierwszych latach powojennych był nauczycielem historii i języka białoruskiego w Białoruskim Gimnazjum im. M. Bohdanowicza w Watensztacie (Niemcy). Zajmował się także działalnością wydawniczą. Od 1951 r. mieszkał w USA, w Chicago. Zmarł 15.08.1985 r.

²⁶ **Ludmiła Żamojcin (po mężu Jankowska)** – przyjaciółka Anieli Kotkowicz. Ur. 9.06.1915 r. w chłopskiej rodzinie we wsi Klimowicze pod Lidą. W 1937 r. ukończyła Wileńskie Gimnazjum Białoruskie. Wstąpiła do Instytutu Pedagogicznego, gdzie w 1939 r. otrzymała dyplom pedagoga. W la-

tach 1939-1941 pracowała w białoruskiej dziesięciolatce w Lidzie, w tym czasie wyszła za mąż. Od 1941 r. do 1943 r. kierowała białoruską szkołą powszechną w sąsiedztwie rodzinnej wioski – w Samaszkach. W 1943 r. wyjechała do Wilna. Od 1946 r. mieszkała w Polsce, w Lublinie, a od 1956 r. w Warszawie. Pracowała jako nauczycielka języka rosyjskiego w Liceum im. J. Słowackiego. W Warszawie utrzymywała z Anielą bliskie kontakty. Zmarła 3.01.1986 r.

²⁷ **Kleckie Gimnazjum Białoruskie** – powołane w oparciu o inicjatywę społeczności białoruskiej w 1924 r. Utrzymywało się dzięki dobrowolnym datkom i opłatom uczniów. Liczba uczniów z każdym rokiem zwiększała się, w roku szkolnym 1930/31 było ich 160. W 1931 r. szkoła została zlikwidowana przez władze polskie. Dyrektorem szkoły był Ryhor (Grzegorz) Jakubionek.

²⁸ **Wiacesław (Sława) Areń** – uczeń. W 1931 r. po likwidacji Kleckiego Gimnazjum Białoruskiego (gdzie ojciec był nauczycielem) rozpoczął naukę w Wileńskim Gimnazjum Białoruskim. Aresztowany przez polską policję, po wyjściu na wolność nielegalnie przeszedł do ZSRR, gdzie zaginął.

²⁹ **Ks. Adam Stankiewicz** – kapłan, działacz społeczny i religijno-kulturalny. Ur. 6.01.1892 r. we wsi Orlenieża w pow. oszmiańskim. W 1914 r. ukończył Wileńskie Seminarium Katolickie. Jako jeden z pierwszych księży zaczął używać języka białoruskiego podczas nabożeństw. W 1922 r. został wybrany posłem do polskiego Sejmu. Był inicjatorem, kierownikiem wielu białoruskich organizacji, autorem publikacji, redaktorem wydawnictw. Prześladowany przez władze polskie. Okupację niemiecką przeżył w Wilnie, trzymając się z dala od władz okupacyjnych. W 1944 r. nie udał się na emigrację. W 1949 r. został aresztowany przez władze sowieckie. Zmarł w łagrze Tajszet w obwodzie irkuckim 29.11.1949 r.

³⁰ **Wincenty (Wincent) Hryszkiewicz** – działacz społeczno-polityczny, nauczyciel. Ur. 10.02.1903 r. w Budstawiu. Do czasu likwidacji, uczył się w Gimnazjum Białoruskim w Budstawiu, a potem w Wileńskim Gimnazjum Białoruskim, które ukończył w 1922 roku. Studia wyższe ukończył na Uniwersytecie Karola w Pradze w 1926 r. W l. 1927-1939 był nauczycielem Wileńskiego Gimnazjum Białoruskiego. Brał aktywny udział w życiu społeczno-narodowym. W końcu września 1939 r. został aresztowany przez władze sowieckie, osadzony w łagrach. W 1942 r. jako polski obywatel został zwolniony, znalazł się w Armii Polskiej pod dowództwem gen. Władysława Andersa. Po wojnie, od 1950 r. mieszkał w Kanadzie, aktywnie uczestniczył w ruchu narodowym. Był Prezydentem Rady Białoruskiej Republiki Ludowej (BNR) w l. 1971-1982. Zmarł 14.02.1989 r.

³¹ **Antoni (Anton) Łuckiewicz** – działacz narodowy, nauczyciel. Ur. 29.01.1884 r. w Szawlach. Studia wyższe rozpoczął w Petersburgu w 1902 r. Jeden z przywódców białoruskiego odrodzenia narodowego, m.in. współzałożyciel „Naszej Doli”. W 1917 r. był przewodniczącym Wileńskiej Białoruskiej Rady. Na posiedzeniu Sekretariatu Narodowego Białoruskiej Republiki Ludowej wystąpił z propozycją ogłoszenia niezależności. Był przewodniczącym Rady Ministrów BRL, ministrem spraw zagranicznych. W 1922 r. stał na czele Białoruskiego Komitetu Wyborczego w Wilnie. W końcu lat dwudziestych wycofał się z aktywnej działalności politycznej. Wielką aktywność przejawiał w dziedzinie kulturalno-publicystycznej. Był m.in. przewodniczącym Białoruskiego Towarzystwa Naukowego, dyrektorem Białoruskiego Muzeum im. Iwana Łuckiewicza. W końcu września 1939 r. został aresztowany przez władze sowieckie. Zginął w więzieniu wileńskim w 1941 r. lub w łagrze w Kazachstanie w 1946 r.

³² **Mikołaj (Mikoła) i Teodor (Chwiedar) Iljaszewiczowie** – nauczyciele, działacze społeczni.

Mikołaj Iljaszewicz – ur. w 1903 r. w Prużanie. Ukończył w 1923 r. Wileńskie Gimnazjum Białoruskie, a w 1928 r. Uniwersytet Karola w Pradze. Publikował prace na temat historii Białorusi, psychologii. Między innymi jego publikacja „Białoruś i Białorusini” wydana w Pradze w 1930 r. była jedną z pierwszych książek w języku czeskim dotyczących problematyki białoruskiej. Redagował czasopismo „Sacha”. Był wykładowcą Wileńskiego Gimnazjum Białoruskiego i Prawosławnego Seminarium Duchownego. Zmarł 2.09.1934 r. w Wilnie.

Teodor Iljaszewicz – ur. 17.02.1910 r. w Wilnie. Ukończył Wileńskie Gimnazjum Białoruskie, Uniwersytet Wileński. Wykładał język białoruski w Wileńskim Gimnazjum Białoruskim. Aktywnie uczestniczył w białoruskim życiu kulturalnym, publikował w czasopismach białoruskich. Do 1939 r. wydane zostały trzy zbiory jego wierszy. Dwukrotnie aresztowany przez władze polskie. W 1937 r. został przez władze wyrzucony z pracy w Gimnazjum. Mieszkał w Topolanach koło Białegostoku. W czasie okupacji niemieckiej kierował Komitetem Białoruskim w Białymstoku, redagował „Nową Drogę”. Zginął w wypadku samochodowym w Niemczech 7.11.1948 r.

³³ **Piotr Szczasny** – nauczyciel w Wileńskim Gimnazjum Białoruskim. Pochodził z Nowogródziny. Wykształcenie wyższe zdobył w Wyższej Szkole Handlowej w Warszawie. Władał językami: angielskim, niemieckim, rosyjskim, białoruskim, polskim. Razem z Borysem Kitem w 1942 r. pracował w seminarium w Postawach. Po wojnie był nauczycielem na Wileńszczyźnie.

³⁴ **Leonid Borysoglebski** – fizyk, nauczyciel. Ur. 6.04.1912 r. w Petersburgu. Uczył się w Nowogródzkim Gimnazjum Białoruskim. Świadectwo dojrzałości

otrzymał w maju 1931 r., potem studiował na Uniwersytecie Wileńskim (Uniwersytecie Stefana Batorego), który ukończył w 1938 roku. Był członkiem Białoruskiego Związku Akademickiego. Od 1944 r. wykładowca Państwowego Uniwersytetu Białoruskiego w Mińsku. Zajmował się pracą naukową (opracował relatywistyczną teorię cząstki elementarnej), w 1972 r. otrzymał tytuł profesora.

³⁵ **Borys Kita (Kit)** – matematyk, fizyk, nauczyciel, działacz społeczny. Członek wielu towarzystw naukowych na całym świecie. Ur. 6.04.1910 r. w Petersburgu. W 1918 r. wraz z rodzicami wrócił na Nowogródczynę. Ukończył Nowogródzkie Gimnazjum Białoruskie w 1928 r., a w 1933 r. Wydział Matematyczno-Fizyczny Uniwersytetu Wileńskiego (Uniwersytetu Stefana Batorego). Dwukrotnie aresztowany przez władze polskie. Od 1931 r. był wykładowcą Wileńskiego Gimnazjum Białoruskiego, a potem jego dyrektorem (w 1939 r.). Od jesieni 1939 r. został dyrektorem odrodzonego Gimnazjum Białoruskiego w Nowogródku. Organizował szkoły białoruskie podczas okupacji niemieckiej. W 1944 r. został aresztowany przez gestapo, przed rozstrzelaniem uratowali go byli uczniowie. Od 1949 r. mieszkał w USA. Jest jednym z głównych twórców amerykańskiej techniki raketowej i kosmicznej. Od 1972 r. mieszka w Niemczech.

³⁶ **Maria Alexandrowicz** – nauczycielka języka polskiego w Wileńskim Gimnazjum Białoruskim. Ur. 6.12.1899 r. w Głębocznie koło Witebska. W 1917 r. ukończyła Gimnazjum św. Katarzyny w Petersburgu, a w latach dwudziestych została absolwentką Uniwersytetu Wileńskiego (Uniwersytetu Stefana Batorego). W kwietniu 1940 r. deportowana do Kazachstanu z Łucka. W 1946 r. wróciła z ZSRR i zamieszkała w Toruniu. Była m. in. pracownikiem naukowym Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika, aktywnym publicystą prasy dziecięcej i wydawnictw krajoznawczych. Zmarła 27.IV.1987 r.

³⁷ **Gabriela Kosińska** – nauczycielka języka polskiego w Wileńskim Gimnazjum Białoruskim. Wspominana jest jako dobra nauczycielka o usposobieniu romantycznym.

³⁸ **Głuchowski** – nauczyciel w Wileńskim Gimnazjum Białoruskim.

³⁹ **Michał Zamoryn** – nauczyciel języka białoruskiego, rosyjskiego, geografii, gimnastyki w Wileńskim Gimnazjum Białoruskim. We wspomnieniach uczniów utrwalił się jako „typ carskiego oficera” i najbardziej „rosyjski” wśród nauczycieli. Wyjechał do Radoszkowicz, skąd w latach trzydziestych uciekł do ZSRR, tam aresztowany. Zaginął.

⁴⁰ **Józef (Jazep) Szmarkiewicz** – nauczyciel. Ur. 10.06.1886 roku. Od 1921 r. nauczyciel Nieświeskiego Gimnazjum Białoruskiego. Był kierownikiem klas białoruskojęzycznych, wykładowcą języka białoruskiego, białorusoznawstwa i śpiewu. Po 1924 r. (zamknięciu przez władze polskie gimnazjum) pracował

jako nauczyciel w Wileńskim Gimnazjum Białoruskim. Zmarł w 1974 roku. Razem z żoną Nadzieją pochowany na cmentarzu prawosławnym św. Eufrozyny w Wilnie.

⁴¹ **Mikołaj (Mikoła) Ancukiewicz** – nauczyciel w Wileńskim Gimnazjum Białoruskim. Ur. 17.02.1892 roku. Był jego dyrektorem w okresie, gdy Wilno znajdowało się w granicach ZSRR i na początku okupacji niemieckiej. Zmarł 21.12.1971 r. w ZSRR.

⁴² **Józef (Jazep) Hapanowicz** – działacz społeczny, przedsiębiorca. Ur. 10.06.1883 r. w Budstawiu w pow. wilejskim. Przed I wojną światową wyjechał do Warszawy, w 1912 r. był członkiem Kółka Białoruskiego w Warszawie. Na początku lat 20. działacz białoruskiej spółdzielczości na Wileńszczyźnie. 15.07.1925 r. został zastępcą przewodniczącego Białoruskiego Komitetu Narodowego w Warszawie. Był właścicielem cegielni. Założyciel i przewodniczący Białoruskiego Towarzystwa Oświatowego w Warszawie (1937-1939). Opłacał pomieszczenie Towarzystwa przy ul. Świętokrzyskiej 9/18. Pomagał niezamożnym studentom białoruskim. Wydał zbiór wierszy Stanisława Stankiewicza (księgarza) „Z majho wakonca” (Wilno 1928). Działacz Komitetu Białoruskiego w Warszawie (1940-1944). Po 1956r. uczestniczył w pracy Oddziału Warszawskiego Białoruskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego, choć nie był jego członkiem. Śpiewał w chórze oddziału BTSK. Zmarł 20.05.1961 r. w Warszawie.

⁴³ **Eugeniusz Pauksza** – pisarz polski. Ur. 9.08.1916 r. w Wilnie (wg polskich wydawnictw encyklopedycznych, w rzeczywistości w Budstawiu). W czasie okupacji niemieckiej był żołnierzem Armii Krajowej. Po wojnie mieszkał w Polsce. Autor książek m.in.: „Wszystkie barwy codzienności”, „Wrastanie”, „Pogranicze”, „Spowiedź Lucjana”. Zmarł 21.05.1979 r.

⁴⁴ **Witold Hołowacz** – stryjeczny brat Anieli Kotkowicz. W latach trzydziestych mieszkał w Wilnie. Obecnie mieszka w USA, dokąd emigrował po II wojnie światowej.

⁴⁵ **Czesław Chaniaŭka** – działacz społeczny. Ur. 26.05.1909 r. w Rydze. Ukończył Wileńskie Gimnazjum Białoruskie i Wydział Agronomiczny Uniwersytetu Wileńskiego (Uniwersytetu Stefana Batorego). Po ukończeniu nauki miał trudności z uzyskaniem pracy. W czasie okupacji niemieckiej działał w warszawskim Białoruskim Komitecie Narodowym. Od początku lat 50-tych mieszkał w USA w St.-River. Aktywnie działał społecznie w środowisku białoruskim. Był m.in. przewodniczącym, sekretarzem, skarbnikiem w oddziale Białorusko-Amerykańskiego Zjednoczenia (BAZA) w New Jersey. Zmarł 2.07.1988 r.

⁴⁶ **Władysław Kotkowicz** – stryjeczny brat Anieli Kotkowicz. Mieszkał w Wilnie, gdzie zmarł.

⁴⁷ **Białoruski Związek Akademicki (Białoruski Studencki Sajuż)** – organizacja studentów-Białorusinów na Uniwersytecie Wileńskim (Uniwersytecie Stefana Batorego). Istniał od 1.12.1920 do 1939 r. Pierwszym przewodniczącym był Antoni Abramowicz, ostatnim – Wsiewołod Korol (Usiewołod Karol). Dewizą BZA było: „Ojczyzna i Nauka”. Drukowanymi organami były czasopisma „Naš Šlach”(„Nasza Droga”), „Studenckaja Dumka („Myśl Studencka”). Prowadził nie tylko działalność oświatowo-kulturalną, ale również, w miarę możliwości finansowych, udzielał swoim biedniejszym członkom pożyczek i przyznawał stypendia.

⁴⁸ **Wala i Raisa Żukowskie** – działaczki społeczne.

Walentyna Żukowska (po mężu Paszkiewicz). Ur. 5.02.1916 r. w Kozielsku, w obwodzie kałuskim. W 1919 r. z rodzicami wróciła do Prużan, ukończyła tam Gimnazjum im. Adama Mickiewicza. W 1935 r. wstąpiła na filologię klasyczną Uniwersytetu Wileńskiego (Uniwersytetu Stefana Batorego). Była członkiem Białoruskiego Związku Akademickiego, skarbnikiem. W 1937 r. przeniosła się na Wydział Fizyczno-Matematyczny. W 1939r. przyjechała do Prużan, gdzie pracowała jako nauczycielka języka białoruskiego w dziesięciolatce. W 1942 r. wywieziona na roboty do Niemiec. Od 1946 r. w białoruskim obozie w Wattenstadt, gdzie wykładała fizykę w gimnazjum białoruskim. Od 1949 r. mieszka w Kanadzie, działaczka Zjednoczenia Białorusinów Kanady. Przez 15 lat prowadziła białoruską niedzielną szkołę w Toronto. Ułożyła „Pierwszą czytanekę po elementarzu dla białoruskich szkół uzupełniających”, jest autorką podręcznika „Język białoruski” oraz „Słownika angielsko-białoruskiego”.

Raisa Żukowska (po mężu Żuk-Hryszkiewicz). Ur. 22.10.1919 r. w Prużanie. Ukończyła Gimnazjum im. Adama Mickiewicza w Prużanie. W 1938 r. wstąpiła na Wydział Prawa Uniwersytetu Wileńskiego (Uniwersytetu Stefana Batorego). Należała do Białoruskiego Związku Akademickiego. W 1939 r. wróciła do Prużany. Pracowała w szkole białoruskiej najpierw w Prużanie, potem we wsi Smalaniczy. W 1941 r. wywieziona do Niemiec. Od 1946 r. w obozie DP w Wattenstadt, działaczka skautingu, studiowała stomatologię w Marburgu. Od 1949 r. mieszka w Kanadzie. W 1954 r. ukończyła stomatologię na Uniwersytecie w Toronto i otrzymała dyplom doktora nauk dentystycznych. W 1953 r. wyszła za mąż za Wincenta Hryszkiewicza. Od 1965 r. aktywna działaczka Zjednoczenia Białorusinów Kanady i innych organizacji białoruskich. Od 1989 r. – przez kilkanaście lat była przewodniczącą Komitetu Koordynacyjnego Białorusinów Kanady (KKBK). Od 1973r. członek Kanadyjskiej Rady Konsultacyjnej d.s. Wielokulturowości, a od 1978 r. członek Rady Białoruskiej Republiki Ludowej. Autorka książki

„Жыцьцё Вінцэнта Жук-Грышкевіча” („Życie Wincenta Żuk-Hryszkiewicza”). Wydaje „Komunikaty KKBK”. Współpracuje z pismem „Biełarus”.

⁴⁹ **Tania Trofimuk (Trofimukówna)** – studentka Uniwersytetu Wileńskiego (Uniwersytetu Stefana Batorego). Była członkiem Białoruskiego Związku Akademickiego, jego Zarządu. Prawdopodobnie pochodziła z Białostoczczyzny. Dalszy jej los nieznany. Według wspomnień Raisy Żuk-Hryszkiewicz, Tania Trofimukówna była inteligentną, drobniutką, cichą i niezwykle skromną dziewczyną.

⁵⁰ **Hanna Sucha** – studentka Uniwersytetu Wileńskiego (Uniwersytetu Stefana Batorego). Była członkiem Białoruskiego Związku Akademickiego. Mieszkała w Białorusi w czasie okupacji niemieckiej, wyszła za mąż. Dalszy jej los nieznany.

⁵¹ **Helena (Lena) Aniśka** – nauczycielka, pedagog. Ur. 4.11.1908 r. w Petersburgu. W 1919 r. rodzice przenieśli się do wsi Szalciny na Wileńszczyźnie. Ukończyła Gimnazjum oo. Marianów w Druł. W 1936 r. wstąpiła na Wydział Prawa Uniwersytetu Wileńskiego (Uniwersytetu Stefana Batorego). Należała do Białoruskiego Związku Akademickiego. W l. 1939-1941 pracowała jako nauczycielka w Białorusi Zachodniej. W 1940 r. wyszła za mąż za Władysława Kozłowskiego (Kazłouščyka). Od 1941 r. mieszkała w Lidzie. Wychowywała córkę. W 1945 r. przyjechała do Polski, do Łodzi. Mieszkała w Szczecinie, Sławnie, Szczecinku. Pracowała w dziedzinie oświaty. Najpierw jako kierownik domów dziecka, a później – ich inspektor. Od 1968 r. na emeryturze. Od 1996 r. mieszkała w Słupsku z córką. Zmarła 24.12.2000 r.

⁵² **Witold (Witaut) Tumasz** – działacz społeczny, lekarz, wybitny znawca życia i twórczości Franciszka Skaryny. Ur. 20.12.1910 r. we wsi Spiahlica, w pow. wilejskim, uczył się w Wileńskim Gimnazjum Białoruskim, następnie na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Wileńskiego (Uniwersytetu Stefana Batorego). Aktywnie uczestniczył w białoruskim życiu studenckim. W latach 1940-1941 m.in. był przewodniczącym Oddziału Łódzkiego Białoruskiego Komitetu Samopomocy. Od lipca do listopada 1941 r. burmistrzem Mińska, a następnie redaktorem pisma „Ranica” w Berlinie. Po wojnie mieszkał w USA. Bardzo aktywnie działał na niwie społecznej i naukowej, m.in. był wieloletnim przewodniczącym Białoruskiego Instytutu Nauki i Sztuki. Zmarł 27.04.1998 r.

⁵³ **Bernard Stepowicz** – agronom, pochodził z rodziny zasłużonej dla kultury białoruskiej. Ur. 30.08.1907 r. we wsi Barani na Wileńszczyźnie. Uczył się w Wileńskim Gimnazjum Białoruskim. W 1939 r. ukończył Wydział Agromiczny Uniwersytetu Wileńskiego (Uniwersytetu Stefana Batorego). W 1945 r. przyjechał do Sopotu, do 1952 r. pracował w Wydziale Rolnym Urzędu Wojewódzkiego w Gdańsku, potem w Ministerstwie Rolnictwa

w Warszawie. Do czasu przejścia na emeryturę w 1972 r. pisał artykuły o agronomii do czasopisma „Gromada Rolnik Polski”. Zmarł 9.08.1982 r.

⁵⁴ **Wiktor Wojtanka** – działacz społeczny, duchowny, lekarz. Ur. 6.11.1912 r. w folwarku Maczulnia w pow. nowogródzkim. Jego ojciec był duchownym. Gimnazjum ukończył w Baranowiczach w 1931 r. Student Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Wileńskiego (Uniwersytetu Stefana Batorego), członek Białoruskiego Związku Akademickiego. W czasie okupacji niemieckiej był burmistrzem Baranowicz, założycielem szkoły medycznej w Baranowiczach. Po wojnie mieszkał w USA. W 1969 r. został (po śmierci ojca) duchownym Białoruskiej Autokefalicznej Cerkwi Prawosławnej, był aktywnym działaczem społecznym. Zmarł 25.04.1972 r.

⁵⁵ **Mitrofan Repkaŭ-Smarszczok** – lekarz, poeta. Ur. 19.02.1915 r. we wsi Podlesie koło Baranowicz. Absolwent gimnazjum w Baranowiczach. W 1939 r. ukończył Wydział Lekarski Uniwersytetu Wileńskiego (Uniwersytetu Stefana Batorego). W latach studenckich związany był z kołem młodych białoruskich socjalistów, wydawcą czasopisma „Zołak”. Pisał wiersze – pod pseudonimem Anatol Biarozka. W czasie wojny pracował jako lekarz w Iwacewiczach i Baranowiczach, był dyrektorem Szkoły Medycznej w Baranowiczach. W 1944 r. osadzony przez Niemców w obozie koncentracyjnym w Nordhausen. Od 1948 r. mieszka w USA, przez wiele lat pracował jako lekarz w domu starców, w klinice uniwersyteckiej w Minnesocie. W 1986 r. jednemu z domów starców w Manticcelo (gdzie mieszka) nadano jego imię.

⁵⁶ **Antoni (Anton) Szukielojć** – działacz społeczny. Ur. W 1915 r. we wsi Jakielowszczyzna w pow. oszmiańskim. Ukończył gimnazjum w Oszmianie. Potem studiował filologię słowiańską i etnografię na Uniwersytecie Wileńskim (Uniwersytecie Stefana Batorego). Uczestniczył w pracy Białoruskiego Związku Akademickiego, Towarzystwa Przyjaciół Białorusoznawstwa. Należał również do grupy socjalistycznej, która skupiała się wokół czasopisma „Zołak”. W czasie wojny pracował w szkolnictwie na Oszmiańszczyźnie (1939-1941) i w Wydziale Oświaty i Kultury Mińskiej Rady Narodowej, jako dyrektor muzeum (1941-1944). Latem 1944 r. wyjechał do Niemiec, a po kilku latach do USA. Członek Rady Białoruskiej Republiki Ludowej (BNR). Wieloletni przewodniczący Oddziału Białorusko-Amerykańskiego Zjednoczenia (BAZA) w Nowym Jorku.

⁵⁷ **Adam Dasiukiewicz** – działacz społeczny. Ur. 5.06.1911 r. we wsi Kopcewicz koło Smorgoni. Absolwent Wileńskiego Białoruskiego Gimnazjum, po ukończeniu którego kontynuował naukę na kierunku agronomicznym Uniwersytetu Wileńskiego. Był członkiem i działaczem Białoruskiego Związku Akademickiego (w 1936 r. został wiceprzewodniczącym, a w 1937 r.

przewodniczącym). Wchodził w skład kolegium redakcyjnego pisma „Studentckaj a Dumka”. Ideowo związany był z ruchem chadeckim (jego wujem był ks. Adam Stankiewicz). Za działalność narodową kilkakrotnie był sądzony przez polskie sądy. W czasie okupacji niemieckiej był nauczycielem w Warapiejewie, a następnie urzędnikiem powiatu postawskiego. Zabity przez Niemców w październiku 1943 r. w Postawach.

⁵⁸ **Czesław Najdziuk** – działacz społeczny. Ur. 28.08.1915 r. w Bojdatach powiatu wołkowyskiego. Absolwent Wileńskiego Białoruskiego Gimnazjum i Wydziału Prawa Uniwersytetu Wileńskiego (Uniwersytetu Stefana Batorego). Aktywnie działał w Białoruskim Związku Akademickim. Z przekonań politycznych był chadekiem. Po wojnie, od 1949 r. mieszkał w USA, organizował białoruskie życie w Kalifornii. Współpracował z gazetą „Biełarus”. Zmarł w Pasadenie 28.03.1995 r.

⁵⁹ **Mikołaj (Mikoła) Szczors** – działacz społeczno-polityczny, lekarz. Ur. w 1913 r. w Nowym Świerżniu w pow. mińskim. Ukończył gimnazjum w Stołpcach. Absolwent Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Wileńskiego (Uniwersytetu Stefana Batorego) z 1938 roku. Członek, przewodniczący Białoruskiego Związku Akademickiego w latach 1935-1937. Przewodniczący Komitetu Białoruskiego w Warszawie w l. 1940-1941. Od 19.06.1941 r. stanął na czele „Centrum” w Berlinie. Po wojnie mieszkał w USA. W l. 1950-1951 był przewodniczącym Zjednoczone-go Białorusko-Amerykańskiego Komitetu Pomocy, Białoruskiego Komitetu Kongresowego Ameryki (1951-1957), Związku Białorusko-Amerykańskiego (od 1958 r.). Był także wiceprezydentem Amerykańskiej Asocjacji Chirurgów. Zmarł 22.12.1995 r.

⁶⁰ **Janka Chworast** – baletmistrz, zbieracz białoruskiego folkloru tanecznego. Ur. 11.02.1902 r. we wsi Kaciołki w pow. prużańskim. W 1935 r. ukończył Uniwersytet Wileński (Uniwersytet Stefana Batorego). Zmarł 1.07.1983 r. w Mińsku.

⁶¹ **Niusia Tomaszewicz** – uczennica Gimnazjum im. A. Czartoryskiego w Wilnie. Jej ojciec był oficerem Wojska Polskiego.

⁶² **Maksym Tank (Jaŭhien Skurko)** – poeta, działacz społeczny. Ur. 17.09.1912 r. we wsi Pilkowszczyzna w pow. wilejskim. Uczył m.in. w Radoszkowickim Gimnazjum Białoruskim i Wileńskim Gimnazjum Białoruskim. Aktywnie działał społecznie, związany był z ruchem komunistycznym. W latach przedwojennych opublikowanych zostało wiele jego utworów. Od 1941 r. był w Armii Czerwonej. Po wojnie pracował w czasopiśmie „Wozyk”, był redaktorem naczelnym miesięcznika „Połymia” w l. 1948-1967, w l. 1967-1990 r. był przewodniczącym Związku Pisarzy Białorusi. Zmarł 7.08.1995 r. w Mińsku.

⁶³ **Michał Zabejda-Sumicki** – śpiewak, pedagog. Ur. 14.06.1900 r. we wsi Nieścierowice pow. wołkowyskiego. Razem z rodziną znalazł się na uchodźstwie na Syberii. W 1929 r. ukończył Uniwersytet w Charbinie. W 1935 r. wrócił do ojczyzny. W l. 1936-1940 był solistą Polskiego Radia w Warszawie. Odegrał dużą rolę w popularyzacji białoruskiej kultury muzycznej w świecie. Od maja 1940 r. mieszkał w Pradze, pracował w Teatrze Narodowym. Utrzymywał stały kontakt z Białorusią, z Białostoczczyzną, z wybitnymi ludźmi białoruskiej kultury (Ryhorem .Szyrmą, Maksymem Tankiem, Włodzimierzem. Karatkiewiczem i innymi). Zmarł 21.12.1981 r. w Pradze.

⁶⁴ **Stanisław Hrynkiewicz (młodszy)** – działacz społeczny, lekarz. Ur. w 1912r. w Nowym Dworze na Sokólszczyźnie. Ukończył gimnazjum w Grodnie. Przed 1939 r. był studentem Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Wileńskiego (Uniwersytetu Stefana Batorego). Aktywnie działał w Białoruskim Związku Akademickim. We wrześniu 1939 r. służąc w wojsku polskim (w stopniu porucznika) trafił do niewoli niemieckiej. W 1941 r. wyzwolony z obozu o zastrzyżonym rygorze dla jeńców wojennych. W Berlinie bardzo aktywnie włączył się w działalność narodową, stał się sekretarzem Białoruskiego Komitetu Samopomocy. Ukończył studia medyczne na Uniwersytecie w Berlinie w 1945 r. Po wojnie mieszkał w USA, w Cleveland. Tam również przejawiał dużą aktywność społeczną. Zmarł 18.04.1966 r.

⁶⁵ **„Biarożka”** – literacki pseudonim Mitrofana Repkaŭ-Smarszczka (patrz: przypis 55).

⁶⁶ **Samopomoc (Białoruska Samopomoc Ludowa)** – białoruska organizacja narodowa powstała 22.10.1941 r. powołana na mocy rozkazu komisarza generalnego Białorusi Wilhelma Kube. Według zamiarów okupanta miała to być wyłącznie organizacja dobroczynna, której zadanie miało polegać na pomocy ofiarom wojny. Jednak szybko (w połowie 1942 r.) nabrała charakteru kulturalno-oświatowo-politycznego. W marcu 1943 r. – na mocy rozporządzenia władz okupacyjnych działalność BSL ograniczona została do ochrony zdrowia i pomocy materialnej społeczeństwu.

⁶⁷ **Wacław Iwanowski** – działacz polityczny i społeczny. Ur. 25.05.1880 r. w folwarku Lebidka w pow. lidzkim. Założyciel Białoruskiej Partii Rewolucyjnej w 1902 roku. W 1906 r. prowadził pierwsze wydawnictwo białoruskie „Zahlanie sonca i ũ naša akonca” („Zajrzy słońce i w nasze okienko”). Aktywną działalność polityczną i oświatową prowadził do 1922 r. W latach 1922-1939 był profesorem chemii na Politechnice Warszawskiej. Od jesieni 1939 r. włączył się do działalności narodowej. W 1942 r. został burmistrzem Mińska, a w 1943 r. przewodniczącym Białoruskiej Rady Zaufania (Biełaruskaja Rada Dawieru). Zabity przez partyzantów sowieckich w Mińsku 7.12.1943 r.

⁶⁸ **Iwan Jermaczenko** – działacz polityczny. Ur. 13.05.1894 r. we wsi Kapczoŭka w pow. borysowskim. W 1920 r. był jednym z organizatorów Komitetu Białoruskiego w Turcji, od 1921 r. przedstawicielem dyplomatycznym BRL na Bałkanach. W okresie międzywojennym mieszkał w Pradze. W czasie II wojny światowej kierował Białoruską Samopomocą Ludową. Zmarł 25.02.1970 r. w USA.

⁶⁹ **Władysław Koźłowski** – działacz polityczny, społeczny. Ur. w 1896 r. we wsi Zalesie na Sokólszczyźnie. W 1916 r. rozpoczął naukę w Wileńskim Seminarium Katolickim, które niebawem porzucił. Od tego momentu związał swoje życie z ideą białoruską: organizował szkoły białoruskie na Sokólszczyźnie (1919), był instruktorem Białoruskiego Komitetu Narodowego na Iłumenszczyźnie (1920), wstąpił do wojska białoruskiego. Od 1930 r. mieszkał w Wilnie, organizował towarzystwo gimnastyczne „Hajsak”, potem był wydawcą i redaktorem czasopisma „Nowy Ślach”. W czasie okupacji niemieckiej redagował w Mińsku „Białoruską Gazetę”. Zastrzelony 13.11.1943 r. przez partyzantów sowieckich.

⁷⁰ **Ks. Wincenty Godlewski (Hadleŭski)** – duchowny katolicki, działacz społeczny. Ur. 16.11.1888 we wsi Szurycze w pow. wołkowyskim. Ukończył Wileńskie Seminarium Katolickie. Od marca 1917 r. członek Białoruskiego Komitetu Narodowego. Uczestnik I Ogólnobiałoruskiego Kongresu, członek Rady Białoruskiej Republiki Ludowej. Jeden z założycieli i liderów białoruskiej chadecji (BChD). Prześladowany i kilkakrotnie aresztowany przez władze polskie. Do 1939 r. wydawca gazety „Biełaruski Front”. Od września 1941 r. główny inspektor szkolny przy Generalnym Komisariacie Białorusi. Aresztowany przez gestapo 24.12.1942 r. i wkrótce zakatowany.

⁷¹ **Julian Sakowicz** – działacz polityczny, społeczny. Ur. 24.08.1906 r. w folwarku Bajdyry w pow. oszmiańskim, w zamożnej rodzinie chłopskiej. Uczył się w Wileńskim Gimnazjum Białoruskim, później na Wydziale Agronomicznym Uniwersytetu Wileńskiego (Uniwersytetu Stefana Batorego). Od lat szkolnych związany był z ruchem komunistycznym. W 1928 r. wykluczony z Białoruskiego Związku Akademickiego za propagandę komunistyczną. W 1939 r. po przyjsciu Sowietów aresztowany przez NKWD, przebywał w sowieckich więzieniach do wybuchu wojny niemiecko-radzieckiej. W tym czasie pozbył się złudzeń na temat ZSRR. Włączył się do ruchu narodowego, kierował Mińskim Komitetem Okręgowym konspiracyjnej Białoruskiej Partii Niezależnej (Biełaruskaja Niezależnickaja Partyja). Zastrzelony w Wasiliszkach 13.06.1943 r., prawdopodobnie przez partyzantkę polską.

⁷² **Franciszek Kuszel** – działacz społeczny, wojskowy. Ur. 16.02.1895 r. we wsi Pierszaje w pow. mińskim. Wykształcenie średnie otrzymał w Wilnie w 1916 r. W czasie I wojny światowej dosłużył się stopnia kapitana

sztabowego. W l. 1919-1921 wchodził w skład Białoruskiej Komisji Wojskowej. Od 1922 r. na służbie w Wojsku Polskim (nie otrzymywał awansu). We wrześniu 1939 r. uczestniczył w walkach w rejonie Lwowa. Trafił do niewoli sowieckiej, znajdował się w obozie w Starobielsku, potem w moskiewskim więzieniu Butyrki. Od stycznia 1943 r. wprowadzony w skład Białoruskiej Centralnej Rady (BCR), został naczelnikiem wydziału spraw wojskowych. Po wojnie na emigracji w USA. Jeden z założycieli gazety „Bačkauščyna”, uczestniczył w wydawaniu „Biełarusa”. Zmarł 25.05.1968 r.

⁷³ **Natalia Arsienniewa (Kuszel)** – poetka, żona Franciszka Kuszela. Ur. 20.09.1903 r. w Baku. Absolwentka Wileńskiego Gimnazjum Białoruskiego. W 1940 r. aresztowana przez NKWD i zesłana do Kazachstanu. Dzięki staraniom m.in. Janki Kupały wróciła do ojczyzny. W czasie okupacji niemieckiej brała udział w organizowaniu białoruskiego życia narodowego. Po wojnie aktywnie uczestniczyła w działalności kulturalnej i oświatowej w obozach DP w Niemczech, była m.in. nauczycielką w Białoruskim Gimnazjum im. Janki Kupały. Od 1950 r. w USA. Zmarła 25.07.1997 r.

⁷⁴ **Konstanty (Kastuś) Jezawitaŭ** – działacz narodo-społeczny, publicysta, nauczyciel. Ur. 17.11.1893 r. w Dźwińsku. W 1916 r. ukończył Witebski Instytut Nauczycielski. Od 1917 r. aktywnie włączył się w działalność na rzecz stworzenia wojska białoruskiego. W lutym 1918 r. został komendantem Mińska i okręgu mińskiego, członkiem Rady BRL. Od 1921 r. mieszkał w Rydze. Aktywnie uczestniczył w życiu białoruskiej społeczności Łotwy. Między innymi w l. 1923-1924 był dyrektorem Lucyńskiego Gimnazjum Białoruskiego. Kilka razy był aresztowany przez władze łotewskie. W czasie okupacji niemieckiej kierował Białoruskim Zjednoczeniem Narodowym (Biełaruskaje Nacyjanalnje Abjadniańnie) w Rydze. Wchodził w skład BCR. W kwietniu 1945 r. zatrzymany przez wojska sowieckie w Berlinie. Zmarł w mińskim więzieniu 23.05.1946 r.

⁷⁵ **Wiktor Czabatarewicz** – działacz polityczny, wojskowy. Ur. w 1906 r. w Nowym Świerżniu w pow. mińskim. Ukończył Seminarium Nauczycielskie w Nieświeżu. Do 1939 r. pracował jako nauczyciel, za działalność narodową wśród uczniów-Białorusinów został przeniesiony do pracy w centralnej Polsce. Podczas okupacji niemieckiej pracował aktywnie na niwie narodowej, w 1944 r. został wykładowcą szkoły oficerskiej Białoruskiej Krajowej Obrony w Mińsku (działała tylko 2 tygodnie, od 15.06.1944 r.). Po wojnie mieszkał w USA. Był między innymi zastępcą przewodniczącego Białoruskiego Komitetu Kongresowego Ameryki. Zmarł 6.10.1963 r.

⁷⁶ **Iwan Kasiak** – działacz społeczny. Ur. 1 1909 r. we wsi Hory w pow. wilejskim. Studiował na Uniwersytecie Wileńskim (Uniwersytecie Stefana Batorego), ukończył Politechnikę we Lwowie. Jeden z inicjatorów zwołania

Soboru Cerkiewnego w Mińsku w 1942 r. W tym samym roku został kierownikiem okręgowym Białoruskiej Centralnej Rady w Głębokim. Od końca lat czterdziestych mieszkał w USA. W l. 1957-1989 był przewodniczącym Białoruskiego Komitetu Kongresowego Ameryki. Zmarł 13.03.1989 r.

⁷⁷ **Michał (Michaś) Hańko** – działacz społeczny. Ur. w 1918 r. we wsi Kaledzina w pow. mołodziezańskim. Absolwent gimnazjum w Mołodecznie. Był studentem Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Wileńskiego (Uniwersytetu Stefana Batorego). Do czerwca 1941 r. pracował jako dyrektor Łużowskiej Szkoły Powszechnej (pod Mołodeczmem). W czerwcu 1941 r. powołany do Armii Czerwonej. Brał udział w walkach na froncie radziecko-niemieckim. W końcu 1941 r. pod Pskowem trafił do niewoli niemieckiej. Zwolniony z obozu dla sowieckich jeńców wojennych, skierowany został do szkoły propagandy pod Berlinem. Po jej ukończeniu rozpoczął pracę w Wydziale Propagandy Generalnego Komisariatu Białorusi w Mińsku. W czerwcu 1943 r. stanął na czele Związku Młodzieży Białoruskiej (ZBM)), został redaktorem organu prasowego ZMB „*Žyvie Biełaruś*”. W czerwcu 1944 r. uczestniczył w II Kongresie Ogólno-białoruskim. Od 3 lipca 1944 r. działał w Niemczech, jesienią 1944 r. został członkiem Białoruskiej Centralnej Rady, kierownikiem Wydziału Młodzieżowego. Dalsze jego losy są nieznane.

⁷⁸ **Antoni (Anton) Adamowicz** – literaturoznawca, pisarz. Ur. 26.06.1909 r. w Mińsku. W 1928 r. ukończył Białoruskie Technikum Pedagogiczne w Mińsku, rozpoczął studia na Białoruskim Uniwersytecie Państwowym. W 1930 r. aresztowany, zesłany do Rosji. W 1938 r. wrócił do Mińska. W czasie okupacji niemieckiej był m.in. członkiem Rady Głównej Białoruskiej Samopomocy Ludowej. Po wojnie do 1960 r. mieszkał w Niemczech. Redagował czasopismo „*Бацькаўшчына*”. Był kierownikiem Redakcji Białoruskiej Radia Swoboda. Od 1960 r. mieszkał w USA. Autor licznych prac o historii, ekonomii, kulturze Białorusi. Zmarł 12.06.1998 r.

⁷⁹ **Eugeniusz Kałubowicz (Aŭhien Kachanoŭski)** – historyk, działacz polityczny. Ur. 05.03.1910 r. w Cichiniczach w pow. rogażewskim. W 1930 roku aresztowany i skazany na 3 lata łagru o zaostrzonym reżimie. W 1939 r. wrócił do BSR, w 1941 r. w czasie walk pod Moskwą trafił do niewoli niemieckiej. Aktywnie uczestniczył w białoruskim ruchu politycznym i kulturalnym w czasie okupacji niemieckiej, m.in. związany był z Białoruską Centralną Radą. Od 1950 r. mieszkał w USA, prowadził szczególnie aktywną działalność w dziedzinie badań nad historią Białorusi XX wieku. Zmarł 25.05.1987 r. w Cleveland.

⁸⁰ **Fiedorowicz** – działacz społeczny. Mieszkał w Mińsku podczas okupacji niemieckiej.

⁸¹ **Jurka Wićbicz (Giorgij Ščarbakou)** – pisarz. Ur. 15.06.1905 r. w mieście Wieliz w guberni witebskiej. Ukończył gimnazjum. Publikował od 1929 roku. W czasie okupacji niemieckiej przejawiał dużą aktywność pisarską, jego utwory drukowane były w wielu czasopismach. Wydał w tym czasie dwa zbiory publicystyki „Vializkija paŭstancy” i „Nacyjanalnyja Światyni”. W 1946 r. w Niemczech razem z N. Arsienniewą założył stowarzyszenie literackie „Šypšyna”, którego został przewodniczącym. Potem mieszkał w USA. Przejawiał również aktywność w dziedzinie dziennikarstwa. Wiele jego artykułów było zamieszczonych na łamach „Biełarusa”, w „Nowym Ruskim Słowie”. Zmarł 4.01.1975 r.

⁸² **Luba Daroszyk** – w czasie okupacji niemieckiej pracowała w Zarządzie Miejskim w Mińsku. Była związana z partyzantką sowiecką.

⁸³ **Halina Włodzimirska** – w czasie okupacji niemieckiej pracowała w Zarządzie Miejskim w Mińsku. Była związana z partyzantką sowiecką.

⁸⁴ **Albert Rychel** – pracownik niemieckiej administracji cywilnej w Mińsku. Zginął w walkach w 1945 r.

⁸⁵ **Jan Krawczonek** – w czasie okupacji niemieckiej był dyrektorem teatru w Mińsku. Absolwent Wydziału Prawa Uniwersytetu Wileńskiego (Uniwersytetu Stefana Batorego). Rodem z Budzławia.

⁸⁶ **Fabian Akińczyc** – działacz społeczno-polityczny. Ur. 20.01.1886 r. we wsi Okińczycze koło Stołpców w pow. mińskim. W 1913 r. ukończył Wydział Prawa Uniwersytetu Petersburskiego. W 1926 r. włączył się aktywnie w działalność Białoruskiej Włościańsko-Robotniczej Hromady. W maju 1928 r. został skazany na 8 lat więzienia. Zwolniony przedterminowo w połowie 1930 roku. W końcu 1933 r. razem z Władysławem Kozłowskim zaczął wydawać „Novy Ślach” i organizować Białoruską Partię Narodowo-Socjalistyczną. Od lipca 1939 r. był przewodniczącym Komitetu Białoruskiego w Warszawie. Zginął 5.03.1943 r. w Mińsku w wyniku skrytobójczego zamachu.

⁸⁷ **Jarosław Kuszel** – syn Natalii i Franciszka Kuszelów. Zginął od bomby podłożonej przez partyzantów sowieckich podczas przedstawienia w mińskim teatrze.

⁸⁸ **Leonid Marakou** – działacz polityczny. Zastrzelony 13 czerwca 1943 r. w Wasiliszkach pod Lidą razem z Julianem Sakowiczem, prawdopodobnie przez polską partyzantkę. 27.06.1943 r. w Mińskiej Cerkwi Metropolitalnej odbyła się uroczyste nabożeństwo żałobne za zabitych, w którym uczestniczyło wielu mieszkańców Mińska, działacze białoruskich.

⁸⁹ **Ks. Stanisław Głakowski (Hlakoŭski)** – duchowny, działacz społeczny. Ur. w 1896 r. w Porozowie w pow. wołkowyskim. Ukończył Wileńskie Seminarium Katolickie, Gregoriański Uniwersytet w Rzymie. Był wikarym w Wołkowysku, proboszczem w Tryczówce na Białostocczyźnie, od 1939 r.

prefektem w Wilnie, m.in. był wykładowcą w Wileńskim Gimnazjum Białoruskim. W 1938 r. po wysłaniu z Wilna przez władze ks. Adama Stankiewicza, kierował białoruską katolicką parafią św. Mikołaja. Wydawał czasopismo dla dzieci „Praleski”. Zginął w styczniu 1941 r. w Mińsku.

⁹⁰ **Mikołaj Kulikowicz-Szahałow** – kompozytor, etnograf, poeta. Ur. 4.04.1893 r. na Smoleńszczyźnie. Absolwent Konserwatorium Moskiewskiego. Pracował jako nauczyciel muzyki, od 1939 r. był dyrygentem orkiestry symfonicznej Ogólnobiałoruskiego Radiokomitetu w Mińsku. W czasie okupacji niemieckiej zajmował się pracą twórczą w Mińsku. Od 1950 r. mieszkał w USA. W 1950 r. zorganizował w Nowym Jorku białoruski chór, później kierował chórmi białoruskimi w Cleveland i Chicago. Zmarł 31.03.1969 r. Pozostawił dużą spuściznę muzyczną; był autorem oper, symfonii, utworów wokalnych, opracowań pieśni ludowych.

⁹¹ **Białoruska Centralna Rada** – organ pomocniczy, doradczy; centralna instancja administracji białoruskiej podczas okupacji niemieckiej. Utworzona 21.12.1943 r. z Białoruskiej Rady Zaufania (Biełaruskaja Rada Dawieru). Formalnie BCR (pod kontrolą niemiecką) kierowała szkolnictwem, kulturą, opieką socjalną.

⁹² **II Kongres Ogólnobiałoruski** – kongres zwołany przez Białoruską Centralną Radę, odbywał się 27.06.1944 r. w Mińsku. Uczestniczyło w nim 1039 delegatów z różnych ośrodków białoruskich z terenów Europy okupowanej przez Niemców. Kongres ogłosił się, kontynuatorem tradycji Białoruskiej Republiki Ludowej, a BCR uznał za jedyną legalną władzę w Białorusi.

⁹³ **Dr Nadzieja Abramowa (Teodorowicz)** – działaczka społeczna, lekarka (psychiatra). Ur. w kwietniu 1907 r. koło Mińska w rodzinie inteligentkiej, w latach 30. ukończyła Instytut Pedagogiczny i Instytut Medyczny w Mińsku. W czasie okupacji niemieckiej pracowała w klinice psychiatrycznej w Mińsku. W 1943 r. z rekomendacji Iwana Jermaczenki została współprzewodniczącą Związku Młodzieży Białoruskiej, kierowniczką dziewcząt tej organizacji młodzieżowej. Po wojnie znalazła się na emigracji w Niemczech. Czynnie działała w Instytucie Studiów nad ZSRR w Monachium. Opublikowała wiele artykułów, przede wszystkim na temat życia religijnego w ZSRR. Zmarła 18.02.1979 r., pochowana na cmentarzu Ostfriedhof w Monachium.

⁹⁴ **Zosia Alechnowicz** – działaczka Związku Młodzieży Białoruskiej. Pochodziła z okolic Głębokiego. Jej losy po wojnie są nieznane.

⁹⁵ **Aleksander Kołodko (Kałodka)** – znajomy Anieli Kotkowicz. Ur. 14.12.1911 r. we wsi Cierabosty w pow. stołpeckim. Ukończył Wydział Prawa Uniwersytetu Wileńskiego (Uniwersytetu Stefana Batorego). Od września 1941 r. pracował w komisariacie okręgowym w Wilejce. W marcu 1943 r. aresztowany przez policję niemiecką. Przebywał w więzieniach Wilejki,

Mińska, a potem w obozach koncentracyjnych w Niemczech. Aniela Kotkowicz pisała do niego listy i posyłała żywność do obozu. Po wojnie mieszkał w Australii. Zmarł 15.11.1985 r. w Melbourne. W gazecie „Biełarus” (Nowy Jork, numery 407-410, 1993 r.) opublikowane zostały jego wspomnienia z czasów okupacji niemieckiej „Biełaruska-polskije daczynieŋni ũ Vialejšczy-nie 1941-1944 hh” („Stosunki białorusko-polskie na Wilejszczyźnie w l. 1941-1944)”.

⁹⁶ **Lena Woŭk-Lewanowicz** – znajoma Anieli Kotkowicz z okresu pobytu w Niemczech w połowie 1945 r. Pochodziła z miejscowości Miadźwiedziczy.

⁹⁷ **Jan (Janka) Żamojcin** – działacz społeczny, publicysta. Ur. 28.01.1922 r. we wsi Klimowicze w okolicach Lidy. Naukę w szkole średniej rozpoczął w 1936 r. w warszawskim Gimnazjum im. Władysława IV, świadectwo dojrzałości uzyskał w Białoruskiej Szkole Średniej w Nowogródku w 1943 r. Po ukończeniu nauki na polecenie Białoruskiej Partii Niezależnej (Białoruskiej Niezależnickaj Partii) działał w Związku Młodzieży Białoruskiej. Był kierownikiem okręgowym ZMB w Nowogródku. Od lipca 1944 r. do maja 1945 r. opiekował się białoruskimi chłopcami w niemieckich obozach pracy w Kolonii i Dessau. Od października 1945 r. mieszkał w Polsce, gdzie w grudniu 1949 r. został aresztowany na polecenie sowieckiej bezpieki i skazany w Mińsku (we wrześniu 1951 r.) na 25 lat pobytu w łagrze. Zwolniony w sierpniu 1956 roku. Od stycznia 1957 r. mieszkał w Warszawie. Studia wyższe ukończył na Uniwersytecie Warszawskim. Od 1957 r. aktywnie uczestniczył w białoruskim życiu kulturalnym w Polsce. Publikował w wydawnictwach białoruskich w Polsce i w USA. W 1996 r. wydane zostały jego wspomnienia „3 перажытага” („Z przeżyć”) w książce wspomnień „Лёс аднаго пакалення”. Zmarł 28.04.2003 r.

⁹⁸ **Stanisław Klentak** – mąż Weroniki Kotkowicz. Ur. w 1920 r. w Krywiczach na Wilejszczyźnie. Ukończył tam szkołę powszechną. Służbę wojskową odbył w 5 Pułku Ułanów. W l. 1944-1945 był żołnierzem II Armii Wojska Polskiego, brał udział w walkach w 1945 r., po wojnie mieszkał we Wrocławiu. Pracował w fabryce „Wrozamet” jako księgowy. Zmarł w 1986 r.

⁹⁹ **Florian Wiczorek** – przyjaciel, sympatia Anieli Kotkowicz w okresie jej pracy w Berlinie.

¹⁰⁰ **Marta Tirbach** – pracownica Polskiej Misji Repatriacyjnej w Berlinie.

¹⁰¹ **Kutuzow** – sowiecki oficer śledczy (starszy lejtnant) w więzieniu mińskim zwanym „amerykanką”, które znajdowało się na ul. Komsomolskiej. Prowadził śledztwo przeciwko Anieli Kotkowicz i Weronice Kotkowicz-Klentak.

¹⁰² **Maria Ściepaniec** – tancerka, balerina. Razem z Aniela Kotkowicz – w czasie śledztwa w 1949 r. – przebywała w celi w więzieniu mińskim.

¹⁰³ **Zachodnik** (zapadnik–ros.) – potoczne określenie mieszkańca np. Zachodniej Białorusi; terenów znajdujących na zachód od granic ZSRR.

¹⁰⁴ **Wsiwołod Korol (Usiewaład Karol)** – działacz polityczno-społeczny. Ur. 18.10.1919 r. we wsi Staroje Siało na Mińszczyźnie. W l. 1928-1929 uczył się Gimnazjum Białoruskim w Radoszkowiczach. Od 1929 r. uczeń Wileńskiego Gimnazjum Białoruskiego, które ukończył w 1936 roku. Studiował na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Wileńskiego (Uniwersytetu Stefana Batorego). Był ostatnim kierownikiem Białoruskiego Związku Akademickiego. W czasie okupacji niemieckiej pracował w Baranowiczach jako lekarz, należał do podziemnej Białoruskiej Partii Niezależnej. W 1944 r. aresztowany przez NKWD. Otrzymał wyrok 10 lat więzienia. Zmarł na początku października 1984 r. w Baranowiczach.

¹⁰⁵ **Mikołaj Bajkoŭ** – językoznawca, pedagog. Ur. 22.02.1889 r. w Bieżacku w guberni twerskiej. W 1913 r. ukończył Moskiewską Akademię Duchowną. W czasie I wojny światowej włączył się do białoruskiego ruchu narodowego. Zajmował się działalnością naukową. W 1925 r. w Mińsku wydany został „Słownik białorusko-rosyjski”, a w 1928 r. „Słownik rosyjsko-białoruski”, które opracował razem ze Stefanem (Ściapanem) Niekraszewiczem. W 1930r. był represjonowany. Podczas okupacji niemieckiej pracował w Wydawnictwie Podręczników Szkolnych w Mińsku. Przed wejściem władz sowieckich do Mińska, udał się do Niemiec. Pracował m.in. przy wydawaniu czasopisma ZMB „Małady Zmahar”. Po wejściu wojsk sowieckich odesłany do ZSRR. Był więźniem mińskiego więzienia w drugiej połowie lat czterdziestych. Dalszy jego los jest nieznan.

¹⁰⁶ **Zofia Ejsmont** – pianistka. Pochodziła z Moskwy. Razem z Anielą Kotkowicz przebywała w łagrze Angar-łag.

¹⁰⁷ **Kuźniecowa** – razem z Anielą Kotkowicz przebywała w łagrze Angar-łag. Pochodziła z Leningradu.

¹⁰⁸ **Mikołaj Bucharin** – sowiecki działacz komunistyczny. Ur. w 1888 roku. W latach 1926-1929 stał na czele Kominternu. W 1938 r. zamordowany przez sowieckie organa bezpieczeństwa.

¹⁰⁹ **Irena Huzar** – Polka, razem z Anielą Kotkowicz przebywała w łagrze Angar-łag.

¹¹⁰ **Aniela Dzewulska** – razem z Anielą Kotkowicz przebywała w łagrze Angar-łag. Jej ojciec przed II wojną światową był profesorem Uniwersytetu Wileńskiego (Uniwersytetu Stefana Batorego).

¹¹¹ **Halina Kobiak** – razem z Anielą Kotkowicz przebywała w łagrze Angar-łag. Pochodziła z Baranowicz. Zmarła w łagrze.

¹¹² **Maria Iwanowa** – geograf. Razem z Anielą Kotkowicz przebywała w łagrze Angar-łag.

¹¹³ **Grażyna Lipińska** – inżynier, Razem z Anielą Kotkowicz przebywała w łagrze Angar-łag. Po wyjściu na wolność w 1956 r. mieszkała w Warszawie, autorka książki „Jeśli zapomnę o nich...”.

¹¹⁴ **Maria German** – razem z Anielą Kotkowicz przebywała w łagrze Angar-łag. Pochodziła z Wilna. Po wyjściu na wolność w 1956 r. mieszkała w Polsce.

¹¹⁵ **Mysak** – Ukrainka, razem z Anielą Kotkowicz przebywała w łagrze Angar-łag.

¹¹⁶ **Herman Szulc** – urzędnik niemiecki w Mińsku, który sprawował nadzór nad Związkiem Młodzieży Białoruskiej.

¹¹⁷ **Groseman** – pracownica administracji niemieckiej w Mińsku, która sprawowała nadzór nad działalnością junaczek Związku Młodzieży Białoruskiej.

¹¹⁸ **Wilhelm Kube** – kierownik niemieckiej okupacyjnej administracji cywilnej w Białorusi. Ur. 13.11.1887 r. w Głogowie. Ukończył Uniwersytet Berliński. Od drugiej połowy lat 20. był członkiem NSDAP. Nominację na Komisarza Generalnego Okręgu Białorusi otrzymał 17.07.1941 roku. W czasie kierowania przez niego Okręgiem, białoruska inteligencja otrzymała szansę pracy kulturalno-oświatowej. Zabity 22.09.1943 r. (sprawcy nie zostali ustaleni).

¹¹⁹ **Eugenia (Żenia) Szostak** – działaczka społeczna, lekarz. Ur. 27.04.1922 r. we wsi Zapole na Nowogródzczyźnie (obecnie rejon karelicki obwodu grodzieńskiego) w rodzinie chłopskiej. W 1939 r. ukończyła Wileńskie Gimnazjum Białoruskie. Uczestniczyła w II Kongresie Ogólnobiałoruskim. Aresztowana w 1948 r. (była studentką IV roku medycyny), skazana na 25 lat więzienia. Swoją wyrok odbywała w łagrze kingirskim. Po zwolnieniu w 1956 roku. przyjęta na IV rok Akademii Medycznej w Mińsku. Pracowała jako lekarz, mieszkała w Nowogródzku. Zmarła 20.11.1998 r.

¹²⁰ **Wiera Kosmowicz (z domu Skaczko)** – Ur. 22.01.1928 r. w rodzinie chłopskiej w miasteczku Horodziej (Haradzieja). Do 1939 r. ukończyła 5 klas szkoły powszechnej. W 1942 r. ukończyła klasę VII i wstąpiła do seminarium nauczycielskiego w Nieświeżu. Była członkiem Związku Młodzieży Białoruskiej. Po zakończeniu wojny zmuszona była pracować (ojciec zmarł w 1939 r.). Po ukończeniu kursów w Baranowiczach w 1945 r. pracowała jako kierowniczka laboratorium. W 1947 r. wyszła za mąż za nauczyciela Eugeniusza (Jaŭhiena) Kosmowicza. Aresztowana w 14.01.1949 r. Skazana na 10 lat pozbawienia wolności i 5 lat pozbawienia praw. W więzieniu 14.05.1949 r. urodziła córkę. Odbywała karę w obozie kobiecym w Kingirze. Zwolniona 10.05.1956 r. Pracowała jako księgowa w Haradziei do 1966 r., a potem

w tamtejszym sowchozie. Od 1985 r. na emeryturze. W sierpniu 1967 r. rehabilitowana.

¹²¹ **Nadzieja Dżemidowicz** – Ur. w 1927 r. na chutorze Makiejki koło Żyrowicz. Dorastała na chutorze Podjurce (koło Dziewaszkowicz), który kupili rodzice. Ukończyła 4 klasy szkoły powszechnej w Starodzie-wiaszkowiczach. W l. 1939-1944 uczyła się w Słonimiu, najpierw w szkole średniej, a potem w progimnazjum. Była drużynową Związku Młodzieży Białoruskiej. W grudniu 1944 r. wyjechała na wieś do rodziców. Aresztowana w 1949 r., skazana na 25 lat więzienia. Wyrok odbywała w Kingirze. Po powstaniu w łagrze, zesłana do Aziorłagu (łagry Tajszeckie). Zwolniona w 1956 roku. W Mińsku w 2002 r. ukazały się jej wspomnienia „Век так ня будзе”.

¹²² **Frosia Karcz, Zofia (Sonia) Derfil, Olga Polak, Irena Wołkowa, Nina Karłowna** – razem z Weroniką Kotkowicz-Klentak przebywały w Kingirze.

¹²³ **Eugenia Szfer** – razem z Weroniką Kotkowicz-Klentak przebywała w łagrze w Kingirze. Żona Siergieja Buzaka.

¹²⁴ **Siergiej Buzak** – działacz społeczny. W czasie okupacji niemieckiej był przewodnikiem ZMB w okręgu mińskim. Jako żołnierz Armii Czerwonej znalazł się w niewoli niemieckiej, przeszedł „reedukację” w szkole Fabiana Akińczycza pod Berlinem, po czym został skierowany na Białoruś do działalności w ZMB.